

מרגליות מפרשת השבוע

זאת חנוכה - מקץ תשפ"ד - השתדלות ובטחון [ב]

להארות והערות zeevizen@gmail.com

- מה הטעם שהיום האחרון של חנוכה נקרא זאת חנוכה?
- כיון שביום השמיני היה כבר שמן חרש, מדוע המשיכו להשתמש בשמן שנעשה בו הנס?
- מדוע כל המועדים הם שבעה ימים ולא יותר, וכן ימי משתה וימי אבילות, ואילו חנוכה שמונה ימים?
- מה השייכות בין חנוכה לענין חינוך נער?
- מדוע נס חנוכה נעשה על ידי הכהן גדול בדוקא?

זאת חנוכה

המשתה, אמר לאוהבו, כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שתמצא, ליטרא בשר או של דג או ירק, עיין שם.

וכן הענין ששמחת חתונה נמשך לשבעה ימי משתה, או להיפך ענין אבילות רח"ל שבעת ימים. ואף שיש ענין התחדשות אחת לשלושים יום ואחת ל"ב חודש, מכל מקום עיקר הענין הוא שבעה ימים, ורק ימי חנוכה הם שמונה ימים.

והנה איתא בספר הקדוש **שם משואל** [רבי **שמואל בורנשטיין מסוכטשוב. תרט"ז-תרפ"ז**] (מקץ חנוכה שנת תרפ"א ליל ח) שחנוכה הוא מענין חֲנֻךְ לְנֶעֶר וגו' (משלי כב, ו), כלומר כשם שהנער ביום חינוכו, הוא ענין של התחדשות ברגשי שמחה והתפעלות, הכא נמי כן. וכמו שכתב ה**ב"ח** (סי' עתר) שלפיקך באו הגזירות הרעות, שחטאו ישראל במה שהיתה התרשלות בעבודתם, דהיינו בעצלות ובקרירות רוח ובהתיישנות. ועל ידי חטא זה המשיכו עליהם חשכות קליפת יון, והיו סוברים שכבר יצאו ידי חובתם בתוספת מרובה, והעשירו את הרבונן של עולם, ולא כמידת משה רבינו ע"ה שאמר (דברים ג, כד) אֲתָה הַחֲלוּתָ וגו'. ולכן אחר כך כשנתחזקו ישראל, המשיכו מידת חֲנֻךְ לְנֶעֶר על פי דְּרָכָו גַם פִּי יִזְקֵין לֹא יִסּוּר מִמְּנָה, שהוא ענין ההתחדשות.

וזהו הטעם שנעשה הנס על ידי כהן גדול דווקא, כידוע הטעם שהכהן גדול היה מקריב מנחת חביתין בכל יום, כמו כהן הדיוט ביום חינוכו (ויקרא ו, יג-טו), משום שאצלו היה צריך שיהיה בכל יום כחדשים. ואם כן היינו חנוכה, התחדשות בעבודה ובתורה בכל יום, כמו ביום חינוכו. עד כאן דבריו שם.

ולפי זה יש להוסיף, **שענין התחדשות של שבעת ימים לא היה די בזה להמשיך הקדושה לדורות עולם**, לפי שכן טבע התחדשות הוא לימשך שבעה ימים, ואין זה דבר חדש שיעשה רושם לדורות עולם. אבל החשמונאים שהמשיכו אז התחדשות גם לליל שמיני, שזה הוא למעלה מהטבע וסדר העולם, זה עשה רושם עמוק לדורות עולם. ואם כן היינו חנוכה.

וזהו הטעם של זאת חנוכה, שעל ידי זה נמשך השפעה למפרע מכל ימי חנוכה לדורות עולם.

(סבר נפתלי עמ' תקנה)

[רבי נפתלי יעקב הכהן, דיין בקירליבאבא שבבוקובינה. תרמ"ה-תשל"ב]

נראה לעניות דעתי לומר טעם לקריאת יום האחרון של חנוכה בשם זאת חנוכה.

שהנה הטעם שנמשך הנס שמונה ימים ביארו רבותינו (בית יוסף ריש סי' עתר), לפי שהזמן שנצרך כדי להספיק לעשות שמן טהור הוא שמונה ימים, ועיין בר"ן (שבת ט: בדפי הרי"ף) מה שכתב בזה. ואם כן יש לומר שהמעשה היה שביום השביעי כבר היה שמן טהור ויכלו להדליק בשמן זית טהור, אך אם כן היה צריך כבר להיפסק השמן הניסי, כמו שפסק באמת אחרי שמונת הימים. מיהו באמת לא פסק אז, והם השתמשו עדיין בשמן ניסי, והטעם לכך שכיון שראו שלא פסק, מסתמא ניחא כן מן השמים.

ומעתה יובן היטב, שבשלמא גבי לילה הראשון שעליו הקשו האחרונים (בית יוסף שם) שהלילה הראשונה כיון שהיה שמן כדי להדליק יום אחד, אם כן לא היה נס, שפיר מקשים, מה טעם קבעוהו לנס מתחילה כיון שהיה שמן כדי להדליק יום אחד, ושוה היה לכל ימות השנה.

אבל כאן בסופו של המשך הנס, יש לומר שפיר, שאף על פי שהיה כבר שמן טהור, אף על פי כן היה המשך הנס, ובזה הובלט ביותר מעלת שמן הניסי. ואם כן היינו זאת חנוכה, שלזכר ענין זה הונהג מימות עולם לקרוא כן ללילה האחרונה. כן נראה לעניות דעתי בסייעתא דשמיא.

עוד יש לומר בזה. שהנה אנו רואים שלפי הנוהג בעולם שענין התחדשות בטבע האדם הוא רק למשך שבעה ימים, וזהו הענין שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים (רש"י דברים כו, טז), דרך משל אורח או קרוב או אוהב נאמן שבא לאדם, וגדלה השמחה והאהבה עד שבכל יום נחשב לחודש בעיניו, כל זה נמשך בדרך הטבע רק לשבעה ימים, ואחר כך חוזר להתתיישנות ורגילות, ורק על ידי התעוררות חדשה באיזה ענין, מתעוררת ההתחדשות עוד הפעם. וטעמו הוא, לפי שכן יסד הקב"ה וברא העולם בסגנון שבעת ימים, ואחר תום השביעי הוא חוזר הדבר חלילה, ולכן כל המועדים הם שבעה ימים מן התורה, ושמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו (סוכה מח.). ומבואר כן במדרש פרשת פנחס (במדבר רבה כא, כד) על שמיני עצרת, משל למלך שעשה סעודה שבעת ימים, וזימן כל בני אדם שבמדינה, על שבעת ימי המשתה. כיון שעברו שבעת ימי

- איך לא נתיירא יוסף שיעמוד ח"ו בארור, על שביקש משר המשקים שידבר עם פרעה בשבילו?
- איך פירשו במדרש שלא פנה אל רהבים וכו', הלא באמירתו לשר המשקים זכרתי והזכרתי הוא פנה אל רהבים ונענש על כך?
- למה הוצרך יוסף לומר לשר המשקים ושר האופים זה פתרונו, יאמר הפתרון וממילא נדע שזה הוא, וכמו שלפרעה לא הוצרך לומר?
- מה שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי אתך אינו מובן, שאינו טעם אלא תנאי. ומהראוי שיאמר לשון ציווי או בקשה - הזכירני אתך?
- מה התכוין יוסף באמרו לשר המשקים - ועשית נא עמדי חסד, ובפרט בתיבת נא?
- והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה. מה הרגיש מן הבית הזה דוקא?
- מה הפירוש - וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור?
- מדוע לא זכר שר המשקים את יוסף וישפחהו?
- ביאור שיוסף לא שם בטחונו בשר המשקים, ואם כן מדוע עיכבו הקב"ה שנתים בבית הסוהר?
- מהו כפל הלשון - ולא זכר שר המשקים את יוסף וישפחהו?

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר (מא, א).

אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו, זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים (בראשית רבה פט, ג).

עמדי חסד. כי הלוא איזה חסד תוכל לעשות עמי שיהיה בו ממשות של כלום להיותו חשוב אצלי? אם אולי תזכירני אתך, עמך בטובתך, להיטיב לי - הנה, לכל המרבה, כל החסד שתוכל לעשות עמי הוא נא - עתה, בזה העולם, בדברים חמריים, אבל לא לעתיד לבוא בטובה האמיתית.

וגם אם תגדיל עוד להזכירני אל פרעה, אף בזה כל מה שתגיעני הוא להוציאני מן הבית הזה דוקא, אבל לא מהבית האחר, הוא בית הסוהר האמיתי, בור תחתיות עונשי העולם הבא. ומה שמך דבר ממשות יש בכל זה לשאשים עליו תקוות?

כי אמנם מה שאני מצטער עליו באמת, הוא מה שגנב גנבתי מארץ העֵבְרִים (שם טו) - שגרשוני עוונותי מהסתפח בנחלת ה', היא הארץ הקדושה, ולהיות נעדר מחברת העברים השלימים, אשר בהיותי מסתופף בצל שיתופם הייתי משתלם בשלמותם, ועתה אני חסר כל טוב. **וגם פה לא עשיתי מאומה**, ממה שמוטל עלי לשלמות נפשי, והמופת על זה, פי גרם חסרון שלמותי **ששמו אתי בבור**, בהשגחה אלקית - ואילו הייתי עושה המוטל עלי חובה, לא היה הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידי, כי צדיק מצָרָה נחלץ (משלי יא, ח).

זה הוא מה שצר לי מאוד ודואג אני עליו, להיותו ענין נוגע לעתיד אל הנפש. אבל כל מה שאינו אלא עתה, בזה העולם, בענייני הבשר והגוף, לאו כלום הוא - באופן שאין לך לחשוב שאקוה ממך שום דבר, אלא אמיתת הפתרון הוא מה שאמרת.

וזה היה הסיבה **שלא זכר שר המשקים את יוסף וישפחהו** (מ, כג), כי הוא רחוק שיהיה כל כך כפוי טובה במה ששאל ממנו. אלא כיון שיוסף עצמו אמר שאינו חש ומחשיב זכרונו לכלום, לפיכך שכחהו.

אם כן, באמת ובאמונה, לא שם יוסף מעולם בטחונו בשר המשקים; ואדרבה, הורה בביאור היות **שם ה' מבטחו**, על הדרך שביארנו, שה' עצמו הוא המבטח שלו, ולא החשיב ענייני העולם הזה לכלום. וזה הוא **ולא פנה אל רהבים** - שלא היתה פנייתו ומחשבתו אל המצריים, כי ביאר להם בפירוש שאינו חפץ בזכירתם. ורצה הוא יתברך, לפרסם טוב כוונתו במה שעל ידי שאמר **זכרתי והזכרתי**, כאשר פירשנו שאינו רוצה שיזכירוהו, לבלתי שומו לב על דבר נפסד כזה, הסכים ה' על ידו שנתעב עוד שתי שנים, למען ייאמנו דבריו, שגם שר המשקים הבין כן מכוונתו, הואיל ולא

ואם הדברים כפשוטן, יש להפליא על יוסף ע"ה, המתואר בצדיק יסוד עולם (ראה זוהר תולדות דף מה ע"א), ישים בטחונו בבשר ודם! ואיך לא נתיירא דליקום, חס וחלילה, ב'ארור' מפי ה'? כמאמר הנביא ירמיהו (יז, ה) **ארור הגבר אשר יבטח בְּאָדָם וגו'.** ויוסף נראה, חס וחלילה, שנפל ברשת זו, לבטוח באדם ולשום תקוותו בשר המשקים.

ועוד יקשה על דבריהם ז"ל. כי הם פירשו פסוק **אשר שם ה' מבטחו על יוסף, ולא פנה אל רהבים** - על ידי שאמר לשר המשקים **זכרתי והזכרתי** וכו', והלוא מה שאמר על ידי שאמר לשר המשקים **זכרתי והזכרתי** הוא ממש להפך, שפנה אל רהבים ונענש על כך! **והרב בעל יפה תואר ז"ל [רבי שמואל יפה אשכנזי, רב הקהילה האשכנזית בקושטא. רפ"ה-שנ"ה]** פירש דלאו דרך עונש הוא, אלא לשלא תהא הצלחתו על ידי אדם אלא בהשגחה וכו'. ואיני נכנס להרהר אחר פירוש זה.

ואפשר לי בעניותי, כי באמת צדקו מאוד ז"ל, לומר על יוסף ע"ה, **אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים**, כשאמר **כי אם זכרתי אתך וגו'**, כאשר נעמוד על כוונתו.

כי יש לדקדק: (א) בהתחלת דבריו שאמר (מ, יב) **זה פתרונו** - למה הוצרך לכך? יאמר הפתרון עצמו וממילא נדע שזה הוא, והרי לפרעה לא הוצרך לומר: זה פתרונו!

(ב) ואמרו (שם יד) **כי אם זכרתי אתך** אין לו מובן, שאינו נתינת טעם, והוא לשון תנאי. ומהראוי יאמר לשון ציווי או בקשה: הזכירני אתך.

(ג) וגם אמרו (שם) **ועשית נא עמדי חסד**, מה כיוון בזה? ונראה, כי לפי שהוא שאל להם מעיקרא (שם ז-ח) **מדוע פניכם רעים היום?** וביקש מהם שיספרו לו החלום, ואמר **הלוא לאלקים פתרונים ספרו נא לי**, לומר שהפתרון לא יבוא להם מצידו, שהוא יפתור בחכמתו, אלא הוא לאלקים, וממנו יתברך יבוא הפתרון, שהוא ברחמיו יודיעהו. על כן, כשבא לומר הפתרון, רצה לקיים זה, שלא יחשוב שר המשקים היות יוסף ע"ה הוא עצמו הפותר כרצונו לטוב, למען יחזיק לו טובה ויגמלהו חסד, אלא **זה הוא ממש פתרונו** האמיתי, והוא רמוזו של חלום כפי כוונתו ורצונו יתברך.

ואולי כינוי **פתרונו** חוזר אל האלקים שהוזכר למעלה, כלומר: זה הוא הפתרון שלו יתברך שגזר כן, ולא שאני פותר לטובה למען יתקיים, ככל החלומות שהולכין אחר הפה (ברכות נה:), **ועשית נא**

הזכירו כל הזמן זה, ויראו הכל שעם שנתארך זמן מאסרו, לא עשה שום השתדלות במשך שתי שנים אלו להינצל על ידי שר המשקים, אשר בלי ספק ברמז קטן שירמזהו יוסף על ככה היה רץ כצבי להתעסק בהצלחתו. אבל בהיותו סובל ושותק הורה כי כנים דבריו, ולא יבוא שר המשקים לחשווד את יוסף שדיבר במרמה כמתלהל, למען ישים שר המשקים בלבו להזכירו.

ואיננו רחוק שנפרש ולא זכר שר המשקים את יוסף וישפחהו, שכונת הכפל לומר ששר המשקים לא זכר את יוסף, וגם יוסף עצמו שכחו לשר המשקים, כי מעולם לא עלה על דעתו להישען עליו.

בינה לעתים דרוש יח

[רבי עזריה פיג'ו, מחכמי איטליה. של"ט-ת"ז]

* * *

• הרי פדיון שבויים מצוה רבה היא, ובודאי גם השבוי עצמו מחויב בזה, ומדוע נתבע יוסף על השתדלותו?

בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתֵר וְדָבָר שִׁפְתֵימָם אֶךְ לְמַחְסוֹר (משלי יד, כג). על ידי שאמר לשר המשקים זְכַרְתִּי וְהִזְכַּרְתִּינִי נִיתוּסַף לוֹ שְׁתֵי שָׁנִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מִקֵּץ וְגו' (בראשית רבה פט, ב).

נהפך על יוסף הצדיק המשתדל בזה - לרועץ, והוצרך להיטהר מזה על ידי יסורין גדולים כאלה, במשך זמן רב של שתי שנים. הרי מה נורא הוא כח ההרס של משהו חפץ בשריי ונגיעת עצמו. ועוד אמרו במדרש שם (פט, ג) אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ, זֶה יוֹסֵף, וְלֹא פָּנָה אֶל רְהָבִים, עַל יְדֵי שֶׁאָמַר לְשֵׁר הַמִּשְׁקִים זְכַרְתִּינִי וְהִזְכַּרְתִּינִי נִיתוּסַף לּוֹ שְׁתֵי שָׁנִים, עַד כֵּן. כלומר, שלא נדמה שיוסף הצדיק בטח על אדם ושם בשר זרועו ומה' יסיר לבו, חלילה! שהרי רואים אנו שבכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו, ורק על ה' בטח, כאמור אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ - זֶה יוֹסֵף. ובכל זאת: וְלֹא פָּנָה אֶל רְהָבִים, עַל יְדֵי שֶׁאָמַר לְשֵׁר הַמִּשְׁקִים וכו'. היינו בדבר שפתיו לבד שפנה באמירתו לשר המשקים זְכַרְתִּינִי וְהִזְכַּרְתִּינִי, פניה כל שהיא כזאת גרמה לו להישאר עוד שתי שנים בבית האסורים, ככתוב (תהלים ג, ג) וּסְבִיבּוֹ נִשְׁעָרָה מְאֹד, שֶׁהִיא כֵּן כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה שֶׁל פְּנֵיהֶם אֵל רְהָבִים, דִּיבּוֹר קַל שֶׁל הַשְּׁתַדְלוֹת הַמּוֹרָה עַל אֲהַבַת עֲצָמוֹ, דִּי בְּזֵה לְדַקְדַק עֲמוֹ וְלֹהֲעִנִישׁוֹ בְּשְׁתֵי שָׁנִים נוֹסְפוֹת, כִּנְאֻמֵּי וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים.

[אור יהל ח"ג שביבי אור עמ' קפט]

[רבי יהודה ליב חסמן]

מנהל רוחני בישיבת חברון. תרכ"ט-תרצ"ו]

יש להתבונן, הרי פדיון שבויים מצוה רבה היא, ובמסכת חולין (ז). רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא, אמר ליה גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך וכו' חלק ליה וכו', אמר רב יוסף כמה נפיש גברא ממשה ושתיין רבוין וכו', עד כאן. ושם אין אנו יודעים מי היה השבוי, אולי רק איש פשוט, אבל לפדות איש צדיק וחסיד, וכל שכן כיוסף הצדיק, כמה גדולה הזכות למי שמשתדל להצילו. וקיימא לן (הוריות יג.) היה הוא ואביו ורבו בשבי, הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו, מבואר שהוא קודם לשניהם, וכללא הוא כל הקרוב קרוב קודם, ואם כן ודאי גדול הוא החיוב ביותר על השבוי עצמו להשתדל בפדיון נפשו.

ומה נורא דין שמים! על ידי שאמר לשר המשקים זְכַרְתִּינִי וְהִזְכַּרְתִּינִי נִיתוּסַף לוֹ שְׁתֵי שָׁנִים. צדיק כזה שעשה איזו השתדלות קלה כשרה וישרה, אצל שר המשקים שישלם לו טובה תחת טובה, נענש להיות כלוא עוד שתי שנים תמימות בבית האסורים. ואילו היה עושה מעשה כזה בשביל אחר, אין קץ לשכר מצוה רבה זו, ולמה יגרע ערך המצוה בזה שיוסף הצדיק עצמו הוא השבוי?

למדנו מכאן נוראות דין שמים ומעמקי כחות האדם. שאם מתערב אף משהו דק ביותר של אהבת עצמו במעשה המצוה, נאבד על ידי זה כח הקדושה מהמעשה, עד שמצוה רבה כזו, לפדות שבוי כזה,

* * *

• מה הם שתי הקצוות של כח הבטחון, ומה נהג יוסף?

• מדוע אין צורך לשלם עבור הנשימות של האדם?

• מה הוא הדבר ששויים בו כל האנשים?

• מה הם שני הדברים שאף אדון השולט על עבדו לא יוכל לקחתם ממנו?

• מה גורם לאדם שאינו יכול להניח דעתו בבטחון בכחו של הקב"ה לבד?

• מדוע הותר לאדם לשים תקותו ובטחונו בה' אף על ידי סיבות המסודרות בטבע?

• אחר שאמר בְּרוּךְ הַגְּבַר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה', מדוע הוסיף לסיים וַיְהִי ה' מִבְּטָחוֹ?

שְׁנַתִּים יָמִים. הרי הורה לנו המדרש הזה, שגם יוסף אף שבטח גם באדם, ובאמת נענש על ככה ואינו בכלל ברוך, אבל בכל זאת אינו בכלל ארור, ואדרבה שהמדרש כללו בכלל אֲשֶׁרִי.

אכן הנכון בענין זה הוא, שאף שהאדם לעוצם סגולתו ויקר תפארת גדולת שרשו ממעל, הוכן לו לב לדעת ועינים לראות כי חסדי ה' מעולם ועד עולם לא תמנו, ולא כלו רחמיו וטובו וחסדיו על כל מעשיו, והיה ראוי לו לאדם אשר בכל דרכיו ובכל ענייניו לא יבטח ולא יקוה בלתי לה' לבדו, ואולם עולם חסד יבנה, ובראשית הבריאה הוכן לה כל הכחות אשר יאתו לקיומה, וכאמור (תהלים

אמר הכתוב (ירמיהו יז, ז) בְּרוּךְ הַגְּבַר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וַיְהִי ה' מִבְּטָחוֹ. ולהפוך נאמר (שם פסוק ה) אָרוּר הַגְּבַר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בָּשָׂר זָרְעוֹ וּמָן ה' יְסוֹר לָבוֹ.

והנה שני הפסוקים האלה הורו לנו הברכה והקללה אשר בשתי הקצוות של כח הביטחון. ואולם מצינו במדרש רבה פרשת מקץ (פט, ג) על הפסוק (תהלים מ, ה) אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ וְלֹא פָּנָה אֶל רְהָבִים וְשָׁטִי כָזָב, אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ זֶה יוֹסֵף, וְלֹא פָּנָה אֶל רְהָבִים וְשָׁטִי כָזָב, מִשּׁוֹם שֶׁבִטַח בְּשֵׁר הַמִּשְׁקִים נִתְעַכְבָּה יְשׁוּעָתוֹ שְׁתֵי שָׁנִים, דְּכָתִיב (בראשית מא, א) וַיְהִי מִקֵּץ

צג, א) אף תפוך תבל בל תמוט, שבהכוחות אשר הוכנו לה יכוננו עמודיה סלה.

ועינינו הרואות, שכל הצטרכות האדם לפי ערך הכרחותם ונחיצותם, כן הוכן תכונת מציאותם, למען לא יחסר המזג די מחסורו אשר יחסר לאדם בכללי דברים שחיי הנפש תלוי בהם. והנה נשמת רוח חיים אשר הופח באפיו, שמבלעדי נשימה זו אי אפשר לאדם לחיות אף רגע, וכמאמרם ז"ל (בראשית רבה יד, ט) על הפסוק (תהלים קג, ו) כל הנשמה תהלל י-ה, על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא, על כן כח זה מצוי לו לאדם בכל מקום ובכל זמן, בלי שום טרחה ובלי תת שום מחיר עבורו, ויד כל אדם שוים בו - רש והלך כמו שר ומלך, ואין בכח שום אדם לשלול נשימת חברו, בלתי אם יבוא יומו למות בידי אדם על ידי סיבה זו, ואז אין מקום לומר שהוא שולל נשימתו, רק שהוא שולל חיותו, וכמו אם תקע חרב בבטנו או בכלי ברזל הכהו ומת, אבל בעוד האדם בחיים אין בכח שום אדם להיות מושל ברוחו ונשימתו של השני.

וכמו כן ממש הוא בכח התקוה והביטחון, שגם המה מצויים לאדם בכל מקום ובכל זמן בחנם אין כסף, ויד כל אדם שוים בהם, וכל מושל באדם, אף אם יעשן אפו בעבדו ותבער כאש חמתו, יתנהו בבית כלוא ופרזל בָּאָה נפְּשׁוֹ (על פי תהלים קה, יח), בכל זאת אין כח בידו לשלול ממנו בעוד נשמת חיים באפו את כח התקוה והביטחון, וזאת הוא לנו לאות כי התקוה והביטחון נחוצים המה כל כך לחיי האדם כמו נשימת רוחו. וכל ימי חיי האדם ינחנו שתי אלה התקוה ונשימת רוחו לבל ירף ממנו אף רגע אחת, ומבלעדיהם לא ירים איש את ידו ואת רגלו עד אשר ירדם בקבר, אז כאשר באו שניהם יחד ברגע הולדו כן ילכו ברגע צאת נשמתו, אז חלפו הלכו למו גם שניהם יחד. ולכן לעוצם נחיצה תמידית אשר לעניינים ההם, לא נאמנו לא-ל רוח בני אדם עליהם לתת עליון יד האחד על השני בהם, לבל יתאכזר למו ולבל ידח מרעהו נדח אשר בפעם אחת את הכל יקח ממנו.

והיות כי האדם בתכונתו הוא משותף מן גוף ונפש, ואם אמנם כי זה הוא כל האדם ומשמרת פקודת עבודתו כל ימי חלדו, להכניע כחות גופו אל כחות נפשו והיו לאחדים בידו, בכל זאת מחמת כי האדם מעת צאתו מרחם הוא יונק שדי אמו, גם כל הגעגועים ושעשוע יונק הכל הוא על ברכי אביו, וכל מחסוריו עליהם, וירגיל האדם על ידי כך לקבל פרוסתו על ידי אמצעי בשר ודם, לכן גם כי יזקין ויבוא בהמון גלי מצולות הסיבות ומבוכות הנוראות כאלה אשר לא יתאחדו כלל עם כחות אנושי להושיעו או להועיל בהם מאומה, בכל זאת לא יסור איוולתו ממנו, ואין ביכלתו לשאת עליו כל המחצב של הכחות העליונות והנשגבות, ולהניח דעתו עם ביטחון על כחות נעלמות ונסתרות אשר לא תשורנו עין רואו.

על כן בקושי הותר לו לאדם להשים תקותו ובטחונו בה' שהוא ישלח עזרתו מקודש אף על ידי אמצעי בשר ודם או שאר סיבות המסודרים בטבע, למען יוכל כל אדם בנקל לחזק נפשו בכל רגע ובכל פגע עם כח התקוה והביטחון הנחוצים לו לחיי שעה. אבל באמת שוא תשועות אדם, ואין בכל ענייני סיבות אלה ממש,

וכמאמר המשנה (ראש השנה כט.) שלא הנחש ממית ולא נחש הנחשת מחיה, אלא שבזמן שהאדם מסתכל כלפי מעלה ומכוין לבו לאביו שבשמים הוא נתרפא, ואם לאו הוא נימוק ואבד. והנה כל תכונתו של כח הביטחון מקצה ועד קצה, נכלל בשלשה המקראות האלה.

שמתחילה אמר הכתוב (ירמיהו יז, ז) **בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה',** וסיים **וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ.** והכוונה של הסיום הזה, שגם אופני המבטח של הישועה לא יהיה שום כח אחר מעורב בהם, רק יהיה כח ה' לבדו, וביטחון כזה אשר כולו לה' הוא בכלל ברוך. אחר זה נאמר (שם פסוק ה) **אָרוּר הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשָׁם בְּשָׂר זָרְעוֹ,** וכמו שסיים הכתוב (שם) **וּמִן ה' יָסוּר לְבָבוֹ.** שנכלל כזה אשר יטוש צור ישועתו, הוא בכלל ארוך.

אבל יוסף אחז דרך הממוצע, שהיה לבו נכון ובטוח בה' אשר ישלח עזרתו על ידי שר המשקים, וביטחון כזה אשר הוא על ידי אמצעי בשר ודם, הגם שאינו בכלל ברוך אבל גם איננו בכלל ארוך חלילה, ובאמת לא כללו המדרש לביטחון יוסף בכלל הפסוק אשר נאמר בו ברכה. ונענש על ככה, על אשר נתערב זר בבטחונו ונתעכב על ידי כך גאולתו שתי שנים.

והנה כאשר הוא בכח הביטחון הכללי, כן הוא גם בכל מעשי ופועל פרטי של בני אדם בענייני העולם הזה. שאם אמנם שהיקר באדם הוא שלא לעשות שום השתדלות להשגת צרכיו והכרחיותיו, כי אם להשליך על ה' יהבו, וכדעת רבי שמעון בן יוחאי (ברכות לה:): שבזמן שהאדם לומד תורה לשמה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, בכל זאת הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם (שם), על כן הורשה להם לבני אדם להביא לחמם על ידי איזה עשיות ופעולות, ולפעמים יוכלו לבקש תפקידם גם על ידי עזר וסיוע בשר ודם.

ואנו רואין שכל ענייני ירושה ונחלה וכל מתנות באדם רק על ידי בשר ודם הם, ולא עוד אלא שכל מצות צדקה לעניים וגמילות חסדים אף לעשירים, כל עיקרם רק על עזר של בשר ודם לבד הוטבעו. ואנו אין לנו דבר גדול וענין יקר יותר בעינינו מן מלכות בית דוד, אשר עיני כל ישראל היו נשואות על זה, ושלמה היה מעותד מלמעלה למלוך אחרי דוד אביו, וממנו יכון כסא משיח צדקנו, ובכל זאת כאשר רצה אדוניוהו למלוך, התיר נתן הנביא לבת שבע (מלכים א פרק א), בכדי להניח דעתה והמיית לבה על שלמה בנה, להמציא לעצמה תחבולה להתחכם ולילך אל המלך והוא יבוא אחריה למלאות את דבריה, הרי אנו רואין שהותר לו לאדם פעולות קלות וישרות. אמנם הרחק לא ירחיקו לישא עין למרחוק, להשית עצות ממרחק על ידי תחבולות יתירות, כי אך על ידי התחבולות היתירות האלה אשר הורגלו בהם בני אדם שכחו א-ל מושיעם, ויאמרו בלבבם כי כחם ועוצם ידם עשה להם כל החיל הזה. אך התחבולות היתירות אלה, לבד הן המה אשר רבים חללים הפילו, הרבה נפשות נשתקעו בנבכי מצולותיהם, הן המה לצור מכשול ואבן נגף, וראש לכל חטאת עושק ותשומות יד אשר בין איש לרעהו, שומר נפשו ירחק מהם.

(יד המלך על הרמב"ם הקדמה לח"ד מאמר האמונה והבטחון)
[רבי אלעזר סג"ל לנרא, רבה של ברודי. תקל"ח-תקצ"א]

נר זכרון לעילוי נשמת מורי ורבי אלופי ומיודעי

הגאון רבי יהודה צבי רכטשפר זצ"ל

שכותלי בית המדרש יעידו עליו, שכל עוד נשמת חיים באפו, חי את התקוה והבטחון בה' כרברים הנ"ל

והקב"ה סייע בידו שמלאכתו נעשתה על ידי אחרים

אוי מי יתן לנו תמורתו. ת. נ. צ. ב. ה.